

ISSN 2450-6486

<http://ehs.eeipsy.org>DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2023.3.08>

This publication was made with the funds of a joint Grant of
EEIP (Ukraine - France) and ChF "Education: Future"

Галина ЛЯЛЮК

Особливості психолого-педагогічного супроводу дітей-сиріт, які пережили психотравмуючі обставини війни*

HALYNA LYALYUK. **The peculiarities of the psychological and pedagogical guidance of the orphans that survived psycho-traumatic circumstances of war.** *The article analyzes the problem of psychological and pedagogical support of orphans who survived psycho-traumatic circumstances of war. It is noted that in Ukraine there is an increase in the number of the so-called physical children-orphans who survived traumatic circumstances and were physically deprived of their parents. The problems of psychological and pedagogical support of the personal development of orphans in the conditions of family deprivation, who suffered psychological trauma as a result of the military conflict, are insufficiently covered and need further studying. Family deprivation as a permanent negative companion of orphanage impedes the course of the personal formation of an orphan, coloring it with discomfort and deviant segments. Deprivation experience overloads the child's life, excessive traumatism can disrupt the course of its development, cause various emotional and behavioral negative reactions, perversion in the formation of its personality, overfunctioning*

of protecting mechanisms. The psychotrauma experienced by children mediates the child's current aspirations, their desires, interests, behavior, and the like. Invasive circumstances leave a child without a stable, safe and supportive family environment that is essential for a normal development. The ways of perfection psychological and pedagogical support of orphans who are in the conditions of family deprivation, in order to prevent post-traumatic disorders are singled out in the article.

Key words: orphans, family deprivation, psychological trauma, psychological and pedagogical support.

1. Постановка проблеми

Воєнні дії на Сході країни, як і всеукраїнська економічна криза, спричинили зростання кількості дітей-сиріт. За даними Міністерства молоді і спорту і Міністерства соціальної політики, наразі у державі зареєстровано понад 91 тисяча сиріт і дітей, позбавлених батьківських прав. Раніше в Україні щороку сиротіли до восьми тисяч дітей і підлітків, а цього року сиротами стали десять тисяч дітей, і тенденція до збільшення зберігається. Ситуація ускладнюється щодня, насамперед на територіях, які тимчасово перебувають під контролем місцевих сепаратистів і російських військових, та в зоні проведення антитерористичної операції.

Збільшилась кількість сиріт, внаслідок появи неповних родин, так би мовити, «військових». Це сім'ї, в яких один із батьків загинув в АТО. На жаль, уже чимало наших бійців загинули, їхні діти залишилися без батька, і ця кількість лише зростає. Побільшало ще соціальних сиріт, чий батьки позбавлені батьківських прав. Але на сьогодні головна проблема – це збільшення кількості, так би мовити, фізичних сиріт, що лишилися без батьків фізично. Хоча Україна і визнала сім'ю як пріоритетну форму влаштування дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, однак через нерозвиненість сімейних форм опіки в Україні значна кількість дітей цієї категорії продовжує виховуватись в інтернатних закладах різного типу, дитячих будинках, діяльність яких спрямована на створення таких форм утримання дитини-сироти, які б могли певною мірою замінити сім'ю. Всі ці форми можуть лише пом'якшити негативний вплив на дитину того становища, в якому вона опинилася, але не компенсувати повністю відсутність її власної сім'ї. Травмуючі обставини залишають дитину

без стабільного, безпечного та підтримуючого оточення родини, яке є необхідним для нормального розвитку. Актуальною постає проблема соціалізації цих дітей-сиріт – підготовки їх до життя у безперервно мінливому світі. Потребують вдосконалення форми і методи психолого-педагогічного супроводу дітей-сиріт у системі освіти, дитячих будинках та інтернатах, зокрема. Невідпрацьовані шляхи подолання кризи та запобігання розвитку посттравматичних розладів дітей, які пережили війну, втратили домівки, рідних тощо. Це зумовлює необхідність використання адекватних методів, технологій і стратегій втручання, впровадження інноваційних підходів з метою надання професійної допомоги та підтримки дітям, що знаходяться в умовах родинної депривації.

Мета – проаналізувати шляхи вдосконалення психолого-педагогічного супроводу дітей-сиріт в умовах родинної депривації, з метою попередження посттравматичних розладів.

2. Стан дослідження проблеми

Вітчизняні та зарубіжні дослідження, спрямовані на вивчення особливостей психічного розвитку дітей поза родиною (І. Бех, В. Вінс, Я. Гошовський, І. Дубровіна, Т. Землянухіна, Н. Карасьова, М. Кулеша, Й. Лангмейер, М. Лісіна, З. Матейчек, Л. Осьмак, А. Прихожан, Н. Толстих, Т. Юферева) вказують на те, що родинна депривація є негативним чинником особистісного становлення дітей-вихованців інтернатних закладів. Дослідники вважають, що основними чинниками, що призводять до специфічного психічного розвитку дітей у дитячих будинках та інтернатних закладах, є такі: своєрідна система спілкування дорослих з дітьми; часта зміна вихователів; особливості формування особистісного практичного життєвого досвіду дітей; звуження навколишнього середовища; відсутність особистісно-орієнтованого підходу до дітей. Виховання дітей в інтернатних умовах накладає специфічний відбиток на розвиток особистості дитини та зумовлює певні труднощі у здійсненні її цілісної соціалізації.

У контексті актуальної проблематики суспільства феномен депривації набуває окремого наукового статусу насамперед через деструктивний вплив на всю систему соціально-психологічного буття дітей, позбавлених батьківської опіки. Родинна депривація як перманентний негативний супутник сирітства гальмує перебіг особистісного становлення дитини-сироти, забарвлюючи його дискомфорними й девіантними сегментами.

Внутрішньо-сімейні взаємини, ціннісні орієнтації, моральні принципи та норми родини закладають основи активного ставлення дитини до себе як до суб'єкта виховного впливу, сприяють утвердженню її позитивних рис: відповідальності, ініціативності, впевненості у власних силах, прагнення до самовдосконалення, адекватної самооцінки, готовності самостійно приймати рішення й відповідати за їх виконання. У дітей, позбавлених цього впливу, розвиток названих якостей деформується. Відтак, психологічний супровід дітей, які зазнали психотравмуючого впливу війни та перебувають в умовах родинної депривації є актуальною психолого-педагогічною проблемою, що з особливою гостротою постає у період переживання війни, складних демократичних змін, економічної, моральної кризи суспільства.

Мета – проаналізувати шляхи вдосконалення психолого-педагогічного супроводу дітей-сиріт в умовах родинної депривації, з метою попередження посттравматичних розладів.

3. Виклад основних положень

Результати психолого-педагогічних досліджень свідчать про формуючий вплив сім'ї на розвиток особистості дитини, всебічного розвитку її самосвідомості: самопізнання, ставлення до себе й саморегуляції. К.Хорні доводить, що соціальні стосунки між батьками та дітьми є вирішальними в розвитку особистості [10]. Якщо поведінка батьків не сприяє реалізації в дитини потреби в задоволенні і безпеці, то це призводить до базальної ворожості, яка пізніше веде до базальної тривоги – відчуття безпорадності у ворожому світі. У дослідженні базисних потреб (А.Адлер, К.Хорні, Е.Еріксон, Е.Фромм, Е.Берн): захист, свобода, успіх і ефективність, доведено, що норма і патологія функціонування індивіда залежить від того чи зумів він реалізувати ці базисні психологічні потреби, чи вони були блоковані в процесі соціалізації особистості. До основних вітальних потреб можна віднести потребу в різноплановому та розвивальному оточенні; в емоційних зв'язках, перш за все з матір'ю, батьком та близькими людьми; наявність затишку, відчуття комфорту, захищеності, довіри, відчуття постійності та доброзичливості навколишнього середовища, що потім стає основою для укріплення віри в себе, здатності до самореалізації. Особливо важливою є потреба визнання і «позитивного образу – Я», що впливає на соціалізацію особистості, її адаптацію до соціального оточення.

Відтак, порушення розвитку і характеру особистості зумовлюється недостатнім задоволенням афективних потреб, тобто, емоційною, афективною депривацією родинної турботи.

Більшість науковців (І.Бех, І.Дубровіна, Й.Лангмейер, З.Матейчек, М.Лісіна, А.Прихожан) розглядають психічну депривацію як психічний стан, який виникає в результаті таких життєвих ситуацій, в яких унеможливорюється задоволення основних життєвих, психічних потреб суб'єкта в достатній мірі і протягом тривалого часу.

В процесі соціалізації, особистість, завдяки механізму ідентифікації засвоює певні ролі (спочатку в межах сім'ї, пізніше поза сім'єю), набуває соціально-культурного досвіду. Але, ефективне засвоєння ролей можливе тільки в результаті взаємодії дорослого і дитини, яка починає усвідомлювати власну роль у суспільстві. Порушення соціальної взаємодії, тобто, якщо в соціальній структурі відсутній суттєвий елемент (батько, мати), часто призводить до невідповідності індивіда до виконання цілого ряду ролей, які будуть від нього очікуватися. Відсутність оптимальної сімейної взаємодії негативно впливає на самосвідомість особистості загалом. Відбувається порушення механізмів соціалізації, яка стає неповною і недостатньою. Депривація накладає специфічний відбиток на розвиток особистості дитини та зумовлює певні труднощі у здійсненні цілісної соціалізації.

Діти, позбавлені батьківського піклування, можуть одночасно зазнати декількох видів деприваційних впливів, чим і зумовлюється їхній подальший розвиток як в психофізіологічному, так і в особистісному напрямках. Науковці виокремлюють такі види депривації, як емоційна, сенсорна, ідеаторна та когнітивна, індивідуальна, соціальна та культурна, материнська та патернальна [3]. Сила руйнівних наслідків впливу деприваційних умов розвитку дитини залежить від її віку: він тим інтенсивніший, чим менша дитина і більша її безпорадність та залежність.

Особливо ситуація ускладнюється тоді, коли дитина-сирота потрапляє у дитячий будинок після перебування в психотравмуючих обставинах війни. Психотравмуючий досвід переобтяжує життя дитини, надмірна травмованість може порушити хід її розвитку, викликати різні емоційні та поведінкові негативні реакції, збочення у формуванні її особистості, надфункціонування механізмів захисту. Пережиті дітьми психотравми опосередковують сьогоденні прагнення дітей, їх бажання, інтереси, поведінку тощо.

Психологічна травма - переживання великої сили, потрясіння, викликане короточасним, або тривалим впливом бойової обстановки. Її можна порівняти з фізичною раною, до якої дитина вже давно звикла і не піклується про неї та переживає дуже сильний біль, коли хтось торкається хворого місця. А той, інший, зовсім не винен, що людині боляче [7]. Травма має подвійну природу: спочатку проявляється руйнівна сила, вона забирає здатність дитини жити і радіти життю, а потім - трансформує людину. Скільки у людини травм, стільки і ресурсів за допомогою яких вона бореться з нею [9].

Досвід особистості – це динамічна система потреб, інтересів, прагнень, вмінь, знань, звичок, що сформувалися в процесі життя людини. Через оцінювання минулого, досвід надає еталони для побудови майбутнього, впливає на вибір засобів діяльності, що разом визначається поняттям „життєвий стиль”. Досвід як полегшує життя, так і переобтяжує його (наявністю пережитих травм), а в ситуації сирітства, внаслідок ранньої травматизації дитини, може призвести до зміни механізмів його розвитку – надфункціонування механізму захисту від душевного болю (байдужості та черствості).

Дітям, які пережили психологічну травму, досить важко зрозуміти, що сталося з ними. Це пов'язано з віковими особливостями. Їм не вистачає соціальної, фізіологічної та психологічної зрілості. Вони в змозі повністю усвідомити суть події, а просто запам'ятовують саму ситуацію, свої переживання в цю мить: чуєтьсяиск гальм, свист падаючого снаряда, гул вертольотів, звуки ударів, вибуху, жар вогню і т.д. Спектр посттравматичних симптомів у дітей включає в себе зміни на фізіологічному, емоційному, когнітивному і поведінковому рівнях [8].

Психологічна травма руйнує уявлення дитини про життя, його цінності. В результаті травми в особистості змінюється звична картина світу, зникає довіра до нього (втрата відчуття, що світ безпечний та справедливий), до дорослих, втрачається позитивна перспектива на майбутнє, деформується система відносин з оточуючими людьми [5].

Як вважає Я.Овсяннікова [8], ефективна робота над подоланням наслідків впливу психологічної травми у дітей та підлітків можлива лише при комплексному підході, який об'єднує в себе різні методи і способи роботи. Тому психологічна допомога дітям та підліткам повинна здійснюватися з урахуванням вікового, фізичного та психічного розвитку, стану здоров'я, важкості психотравми і тривалості переживання травматичного досвіду.

Явище сирітства супроводжують як об'єктивні чинники (умови, в яких проживає та виховується дитина, в нашому випадку це дитячий будинок), так і суб'єктивні (психічний, особистісний, соматико-фізіологічний розвиток дитини), що разом фіксуються у досвіді дитини і про які ми дізнаємося з її реальних життєвих історій.

Проблеми психолого-педагогічного супроводу особистісного розвитку дітей-сиріт в умовах родинної депривації, які зазнали психотравми внаслідок військового конфлікту висвітлені недостатньо і потребують подальшого вивчення.

Депривований режим існування загострює проблему сегрегації (вікової, статевої), ускладнюється нервово-психічна напруженість поведінки, зростає тривожність, фрустрація. Низька врівноваженість психіки, підвищена сензитивність, гострі особистісні акцентуації ведуть за собою девіантність поведінки, загострення агресивності.

Явище сирітства та втрата дітьми батьківської опіки розглядаються як багаторівневий чинник ризику виникнення детермінант (в тому числі деприваційного впливу) психопатологічного розвитку особистості дитини, що є найбільш травмуючими для дитини раннього віку.

Діагностика розвитку дітей-сиріт, які зазнали психотравм під впливом бойових дій, не є одноразовою процедурою і має проводитись впродовж певного часу за допомогою спостережень за спонтанними проявами дитини в умовах проживання. Основою для побудови програм корекції та підтримки процесу соціалізації дитини є визначення базового рівня її розвитку та подальший моніторинг оцінювання її психічного розвитку. Такі діти повинні щорічно проходити оцінювання щодо змін в їх розвитку: адже вплив пситравмуючих обставин та деприваційних порушень має свої особливі прояви на кожному віковому етапі розвитку дитини, що може ускладнити їх соціалізацію.

Психолого-педагогічний супровід дітей-сиріт, які постраждали в ході проведення військових дій АТО, передусім включає в себе такі основні форми роботи практичного психолога:

- 1) бесіда психолога з родичами (якщо є) та дитиною при вступі до інтернатного закладу;
- 2) індивідуальна робота психолога з педагогами;
- 3) співпраця психолога з вихователями для організації ситуацій успіху, безпеки дитини, підвищення психологічної освіти усіх учасників навчально-виховного процесу;

- 4) індивідуальна консультативна, розвивальна робота психолога з дитиною;
- 5) групова корекційно - відновлювальна та розвивальна робота психолога з дитиною, робота з психотравмою. Вихователям слід особливу увагу звертати на потребу дитини у:
 - тілесному контакті (тримати її за руку або покласти руку на плече та ін.);
 - збереженні звичного ритму життя;
 - важливості «розрядки» напруги – заняття спортом, танцями, рухливі ігри;
 - необхідності повноцінного харчування (воно має бути частим і маленькими порціями, відмови від примусу прийому їжі). Акцентується увага на забезпеченні емоційного спокою дитини, тому рекомендується:
 - певний час не водити дитину в місця масового скупчення людей (це може підвищити тривогу).
 - ненав'язливо обмежити перегляд телевізійних новин, адже чим менше теленовин із місць страшних подій побачить дитина, тим краще;
 - створювати атмосферу безпеки;
 - переглядати разом з дитиною фотографії, що несуть приємні спогади.

Це дозволить звернутися до приємних образів з минулого, послабить неприємні спогади;

- читати разом книжки – оповідання і казки, де описуються сюжети подолання страху героями;
- не відповідати агресивно, якщо дитина «не слухається», виявляє надмірну активність, з незрозумілих причин кричить, або сміється;
- дати дитині зрозуміти, що серйозно відноситеся до її переживань;
- говорити з дитиною про ті почуття, які вона відчуває. Розмову про почуття можна супроводжувати малюванням, або ліпленням.

Моніторинг психічного стану дитини-сироти включає спостереження за симптоматикою стресу.

- розлади сну, харчування: не хочеться їсти, чи навпаки не вдається насититися: їжа, здається, не має смаку;

- розлади уваги: важко концентруватися, постійно переключаєшся з одного на інше, важко завершити справу, важко всидіти на одному місці, навіть якщо вимагає ситуація;
- спостерігаються розлади пам'яті: спогади, що переслідують, вибіркове забування імен, слів, дат;
- емоційні труднощі, настрій постійно змінюється, сльози на очах, пригніченість чи, навпаки, дратівливість.

Якщо у дитини-сироти є один чи декілька із перерахованих вище симптомів, це – наслідки пережитих подій, що травмують душу. І це – нормальна реакція на ненормальні події.

Метою індивідуальної роботи психолога в інтернатному закладі, в першу чергу, є переконання дитини в тому, що її почуття і емоції є цінними для оточуючих і вони, безперечно, заслуговують на повагу і озвучення. В роботі з дітьми-сиротами цікавими і нестандартними формами роботи є елементи арт-терапії - малювання власного емоційного стану та ліплення, складання віршів, розповідей, історій. Прості, легкі, цікаві форми роботи розслабляють дитину та створюють умови для проговорення власних емоцій і сигналізують про відчуття дитини. Саме психолог допомагає повірити в те, що ці переживання та думки оціняться оточуючими. З часом, через 3-4 місяці можна спостерігати радикальну зміну позицій дитини, яка могла відбутись лише за зниження рівня негативізму і підвищення довіри до оточуючих, посилення відчуття єдності з ними. Обов'язково, проводити індивідуальну розвивальну роботу з дитиною на позитивних нотах, задіюючи внутрішні ресурси. Це можуть бути:

- розмова про людей, які приймають дитину;
- розмова про приємні ситуації з минулого;
- читання віршів, оповідань дитини;
- акцент на чудовому виконанні малюнку дитини;
- перегляд фільмів, мультфільмів;
- емоційні подарунки;
- виконання релігійних ритуалів, молитва (для віруючих);
- розмова про стосунки;
- мрії;
- приємні активності (танці, «театр» тіней, ігри).

У роботі з такими дітьми є важливим підбір і реакцій на вислови дитини. Переживаючи негативні емоції дитина-сирота хоче в першу чергу почути, що її емоційний стан хтось розуміє.

4. Висновки

Отже, суттєве поліпшення навчання та виховання дітей-сиріт, які пережили психотравмуючі обставини війни та перебувають в умовах родинної депривації, вимагає оновлення системи підготовки фахівців у роботі з такими дітьми, розробки чітких критеріїв для класифікації деприваційних порушень та психотравмуючих впливів у дітей, розробки адекватних програм щодо їх корекції, з врахуванням специфіки різних категорій дітей. Реалізація цих заходів сприятиме формуванню особистості знедоленої дитини, допоможе їй повірити у власні сили й можливості і завдяки цьому, стати здатною пережити щасливі миті самовідкриття й самореалізації як найважливішої соціально-психологічної потреби кожної людини.

References:

1. Бевз Г., Дорошенко О. (2002). Вплив деприваційних чинників на психічний розвиток дитини / Бевз Г., Дорошенко О. // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. Наук. Праць Ін-ту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / за ред. С.Д.Максименко. К.: ГНОЗІС. Ч.5. с.25-34.
2. Дубровина И.В., Лисина М.И. (1982). Особенности психического развития детей в семье и домах ребенка / Дубровина И.В., Лисина М.И. // Возрастные особенности психического развития детей. М. с.192.
3. Лангмейер Й., Матейчек З. (1984). Психическая депривация в детском возрасте / Лангмейер Й., Матейчек З., Прага.
4. Прихожан А.М. Толстых Н.И. (1990). Дети без семьи. Детский дом: заботы и тревоги общества / Прихожан А.М. Толстых Н.И. М.: Педагогика. 160 с.
5. Меновщиков В.Ю. (2002). Психологическое консультирование: работа с кризисными и проблемными ситуациями. М. 528 с.
6. Сборник материалов по профилактике и психотерапии посттравматического расстройства у детей. К: ПАДАП. 122 с.
7. Психологічна допомога дітям, які пережили психічну травму внаслідок надзвичайної ситуації / Я.О. Овсяннікова // Право і Безпека. – 2012. № 1.
8. Навички кризового консультування та розвиток психосоціальної стійкості до стресу у дітей. Програма освітньої діяльності та спецкурс курсів підвищення фахової кваліфікації практичних психологів і соціальних педагогів за наук. ред. В.Г. Панка. Київ, Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2015.
9. Хорни К. (1995). Психоанализ и культура: Избр. труды Карен Хорни и Эриха Фромма. М.: Юрист, 1995. 623 с.

Transliteration of References:

1. Bevz H., Doroshenko O. (2002). Vplyv deprivatsiinykh chynnykiv na psykhychnyi rozvytok dytyny / Bevz H., Doroshenko O. // Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii: Zb. Nauk. Prats In-tu psykholohii im. H.S.Kostiuka APN Ukrainy / za red. S.D.Maksymenko. K.: HNOZIS. Ch.5. s.25-34.
2. Dubrovina I.V., Lisina M.I. (1982). Osobennosti psicheskogo razvitiya detej v seme i domah rebyenka / Dubrovina I.V., Lisina M.I. // Vozrastnye osobennosti psicheskogo razvitiya detej. M. s.192.
3. Langmeier J., Matejchek Z. (1984). Psicheskaya deprivaciya v detskom vozdaste / Langmeier J., Matejchek Z., Praga.
4. Prihozhan A.M. Tolstih N.I. (1990). Deti bez semi. Detskij dom: zaboty i trivogi obshchestva / Prihozhan A.M. Tolstih N.I. M.: Pedagogika. 160 s.
5. Menovshikov V.Yu. (2002). Psichologicheskoe konsultirovanie: rabota s krizisnymi i problemnymi situacijami. M. 528 s.
6. Sbornik materialov po profilaktike i psihoterapii posttravmaticheskogo rassstrojstva u detej. K: PADAP. 122 s.
7. Psykholohichna dopomoha ditiam, yaki perezhlyli psykhychnu travmu vnaslidok nadzvychainoi sytuatsii / Ya.O. Ovsianikova // Pravo i Bezpeka. – 2012. № 1.
8. Navychky kryzovoho konsultuvannia ta rozvytok psykhosotsialnoi stiikosti do stresu u ditei. Prohrama osvithoi diialnosti ta spetskurs kursiv pidvyshchennia fakhovoi kvalifikatsii praktychnykh psykholohiv i sotsialnykh pedahohiv za nauk. red. V.H. Panka. Kyiv, Ukrainskyi NMTs praktychnoi psykholohii i sotsialnoi roboty, 2015.
9. Horni K. (1995). Psihoanaliz i kultura: Izbr. trudy Karen Horni i Eriha Fromma. M.: Yurist, 1995. 623 s.

The Author

Halyna Mykolaivna LYALYUK
*Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor,
Department of Psychology of Activity
in Special Conditions,
Lviv State University of Internal Affairs,
Drohobych, Ukraine
E-mail: polgal@bigmir.net*

Abstracts

ГАЛИНА ЛЯЛЮК. Особливості психолого-педагогічного супроводу дітей-сиріт, які пережили психотравмуючі обставини війни. У статті проаналізовано проблему психолого-педагогічного супроводу дітей-сиріт, які пережили психотравмуючі обставини війни. Відзначено, що в Україні спостерігається збільшення кількості, так би мовити, фізичних дітей-сиріт, які пережили психотравмуючі обставини, та лишились без батьків фізично. Проблеми психолого-педагогічного супроводу особистісного розвитку дітей-сиріт в умовах родинної депривації, які зазнали психотравми внаслідок військового конфлікту висвітлені недостатньо і потребують подальшого вивчення. Родинна депривація як перманентний негативний супутник сирітства гальмує перебіг особистісного становлення дитини-сироти, забарвлюючи його дискомфорними й девіантними сегментами. Деприваційний досвід переобтяжує життя дитини, надмірна травмованість може порушити хід її розвитку, викликати різні емоційні та поведінкові негативні реакції, збочення у формуванні її особистості, надфункціонування механізмів захисту. Пережиті дітьми психотравми опосередковують сьогоденні прагнення дітей, їх бажання, інтереси, поведінку тощо. Травмуючі обставини залишають дитину без стабільного, безпечного та підтримуючого оточення родини, яке є необхідним для нормального розвитку. Виокремлено шляхи вдосконалення психолого-педагогічного супроводу дітей-сиріт, що перебувають в умовах родинної депривації, з метою попередження посттравматичних розладів.

Ключові слова: діти-сироти, родинна депривація, психологічна травма, психолого-педагогічний супровід.

GALYNA LYALYUK. Specyfika wsparcia psychologiczno-pedagogicznego dla sierot, które doświadczyły traumatycznych wydarzeń w okolicznościach wojny. W artykule przeanalizowano problem wsparcia psychologiczno-pedagogicznego dla sierot, które doświadczyły traumatycznych wydarzeń w okolicznościach wojny. Podkreślono, że w Ukrainie wzrasta liczba dzieci, które doświadczyły traumatycznych przeżyć i zostały sierotami w związku z utratą rodziców. Problematyka psychologiczno-pedagogicznego wsparcia rozwoju osobistego sierot w warunkach deprywacji rodzinnej, które doznały traumy psychicznej w wyniku konfliktu zbrojnego, jest obszarem niewystarczająco zbadanym

i wymaga dalszych badań. Deprywacja rodzinna, jako trwałe negatywne zjawisko towarzyszące sieroctwu, hamuje przebieg rozwoju osobistego osieroconego dziecka, wpływając na jego samostanowienie wpłatając problemowe i dewiacyjne elementy. Doświadczenie deprywacji obciąża życie dziecka, nadmierna trauma może zaburzyć przebieg jego rozwoju, wywołać różne negatywne reakcje emocjonalne i behawioralne, zaburzenia w kształtowaniu osobowości, nadmierne uaktywnianie mechanizmów obronnych. Doświadczane przez dzieci traumy psychologiczne zakłócają bieżące aspiracje dzieci, ich pragnienia, zainteresowania, zachowania itp. Traumatyczne okoliczności pozostawiają dziecko bez stabilnego, bezpiecznego i wspierającego środowiska rodzinnego, które jest niezbędne do prawidłowego rozwoju. Przedstawiono sposoby poprawy wsparcia psychologiczno-pedagogicznego sierot znajdujących się w warunkach deprywacji rodzinnej w celu zapobiegania zaburzeniom pourazowym.

Słowa kluczowe: sieroty, deprywacja rodzinna, trauma psychiczna, wsparcie psychologiczno-pedagogiczne.

* *Матеріал підготовлено у 2017 році (коли тривав 4-й рік війни, яку в 2014 році розпочала Росія проти України) і вперше представлено на I-й Міжнародній Міждисциплінарній Асамблеї «“ПІТСР: дорослі, діти та родини в ситуації війни” (8-10 грудня 2017 року, м. Київ, Україна) (Ред.)*